

Српска политичка мисао
бр.1-4 2004 стр. 67-82
УДК: 316.334.3(73)

Часлав Д. Коџивица
Факултет политичких наука, Београд

ПРАГМАТИЗАМ И ХИЛИЈАЗАМ У АМЕРИЧКОМ КУЛТУРНО-ПОЛИТИЧКОМ ИДЕНТИТЕТУ

Вакцинисање за раи

Крајем 2002. године објављена је вијест да је предсједник САД примио вакцину која би требало да представља заштиту од, како тад *наводно* вјероваху амерички властодршци, могуће пријетње употребом хемијско-биолошког оружја од стране Ирака, односно исламских терористичких скупина.¹ Тај поступак је, ван сумње, био у вези са текућим америчким припремама за рат против ове земље, при чему је амерички врх по свој прилици рачунао са реалном могућношћу да тај рат не остане у локалним размјерама, већ да је могуће да на неки начин буде пренет и на њихову територију. Наравно, ни тада прије рата, а како се показало ни након њега, није било реално очекивати да би сам Ирак могао бити способан за узвратни удар, али исламске терористичке организације можда и јесу. Пада у очи, међутим, да су исламски терористи (*Ал-Каида*) веома далеко од тога да буду идеолошки савезници секуларном ирачком режиму. Напротив, ирачки режим, иако диктаторски, по неким значајним аспектима свог идентитета - без обзира на амалгамисање ауторитарно-тоталитарних образаца из исламско-арапске традиције, био је знатно ближи ономе што припада европској традицији (нпр. систем некадашњег "реалног социјализма") него радикалном исламском вахабизму, па су се у неку руку Осам бин

¹ Овај текст је добио изглед какав има, укључујући и нека, надамо се, присутна побољшања, захваљујући примједбама које ми је након помнога читања упутио колега Зоран Обреновић, на чему му се овдје и захваљујем.

Ладен и Садам Хусеин могли сматрати идеолошким антиподима арапског свијета.

Но да ова "нелогичност" не представља случајност, покаже и додатни парадокс. (1) Американци су, под изговором борбе против свјетског исламског тероризма нападали, а затим и у сваком погледу деградирани једну арапску државу, која није устројена по систему политичког исламизма. Чак и ако су постојале неке везе Садамовог режима и исламских терориста - за шта до данас није понуђен никакав доказ - то је евентуално могло бити само стога што Ирачани, сатјерани у очај након катастрофалног пораза прије једанаест година, сурових економских, војних и политичких санкција, те готово свакодневних америчко-британских бомбардовања (мада Британци ту обављају улогу симболичког реликта, односно привјеска америчке убојне силе) нису имали много избора осим сарадње са онима који су непријатељи Америке - макар они били и њихови изворни идеолошки противници. Оно што је сигурно јесте да се Ирак ни на који начин не може сматрати главним уточиштем или помагачем свјетског исламског тероризма. Отуда америчко оправдање представља само један крајње провидан и неодржив изговор за неке друге планове и намјере. (2) Исламски терористи, иако неспремни да прихвате било какав облик секуларизма у арапским и исламским земљама, имали су намјеру да рат Америке против Ирака искористе као повод и оправдање за покушаје нових одмазди над Америком - што каснији развој догађаја, са доласком бројних исламских добровољаца у Ирак и показује. (3) Американци, иако увијек тврде да им је стало до одржавања мира и поретка у свијету, својим намјерама изазивају не само своје тренутно највеће противнике (исламске терористе), већ и све оне који су раздражени чињеницом да они воде рат против терориста тако што не нападају њих, већ неке друге циљеве. (4)

Коначно, Америка, земља чији највиши приоритет представља властита безбједност (због чега има најснажнију војску, али и огромни унутрашњи безбједносни апарат), ради оно што непосредно угрожава њену сигурност. Није, дакле, ријеч о томе да Америка само одговара на безбједносне изазове који су јој упућени од стране исламских терориста (за чије су постојање, уосталом, посредно, или непосредно, заслужни и они сами), већ она систематски повлачи екстремне потезе који немају везе са јачањем њене безбједности, већ је напротив само могу додатно угрозити.

*Америка у ојасносии: свакодневица као оруђе
хомоџенизовања*

Ако се прва три парадокса и могу објаснити као непринципијелности које су у вези с разликом између америчких јавних ставова и увјерења, на једној страни, и посебних интереса и намјера - на другој, онда је четврти парадокс тешко објашњив. Наиме, без обзира на то колико био велики појединачни интерес због којег је покренут читав ратни апарат (рецимо да је ријеч о запосиједању огромних ирачких нафтних резерви), његов значај ваљда не може бити толики да би се због њега требало угрожавати безбједност грађана властите земље. Истина, велике земље су повремено спремне да ради интереса које сматрају посебно значајним изложе ризику неке од својих постојећих интереса, односно животе дијела својих грађана (по правилу војника којима је то професија). Међутим, онда када предсједник САД прима вакцину то значи да се вјерује, или да се макар жели створити утисак,² да више не пријети опасност само дијелу грађана САД, већ свима - гдјегод се налазили, и штагод радили. Утолико вакцинисање предсједника САД треба схватити не само као чин личне предострожности, већ као примјер за *све Американце* - и то не само да би предузели мјере предострожности, већ управо да би се мобилисали за ирачки, па и за неке друге ратове који се у америчком врху, могуће је, имају у виду.

Дакле, Америка је била спремна да предузме агресивни рат против Ирака без обзира на то што ју је то могло изложити веома великим и неслућеним ризицима. Обично се сматра да је прагматички начин расуђивања, који је изворно настао управо у Америци, и још увијек представља носећу парадигму тамошњег размишљања, способан да одмјери однос користи и штете, добити и ризика, те да донесе, у овом смислу, исправну одлуку. Наш је утисак да овдје ризик није био вриједан (могуће) добити. Како се онда може објаснити америчка одлука? Обично се сматра да се великом ризику не излажу они који већ имају много, којима "добро иде", већ прије они који "немају шта да изгубе," или који немају пуно избора.

На првом мјесту, ваља рећи да ова одлука не мора бити лишена свакога оправдања са становишта ("разумног") прагма-

2 Споља гледано тешко је претпоставити да би Ирак могао угрозити територију или становништво САД, али је могуће да Американци на темељу одговарајућих обавјештења ипак реално процјењују спољну опасност која им пријети не од Ирака, већ поводом предстојећег сукоба са њим.

тизма. Оно што повезује скоро све Американце, независно од њихових идеолошких убјеђења, религиозне, етничке или социјалне припадности јесте увјерење у надмоћ "америчког начина живота" у односу на све друге. Ту је небитна чињеница да сами Американци живе на веома различите начине, већ је важно да постоје заједничке вриједности на којима се темеље сви ти различити животни пројекти: марљивост, индивидуализам, оданост породици, служба заједници, материјални успјех, задовољство, сигурност, итд. Кад се Америка нађе угроженом (или макар *вјерује* да је угрожена), тада Американци не сматрају у првом реду угроженом моћ њихове државе, односно владајућих слојева, већ њихов "начин живота".³ Тиме се постиже веома висок степен хомогенизовања, јер се тада не осјећа погођеним само неки отуђени врх, већ сви они који живе такав "начин живота", који се држе вриједности на којима је он саздан - дакле сви Американци. На један необичан, и вјероватно јединствен начин, у Америци постоји једносмјерна, нерелектована синергија између носилаца моћи (поред осталог и политичке) и "аполитичног" народа, на начин да они први, производњом утиска о угрожености свакодневног начина живота најширих слојева грађана, успјевају да издејствују политичку подршку за спољне ратове од широких слојева становништва које је о тим питањима иначе крајње необавијештено и по правилу незаинтересовано - све док се, изнад свега у америчким и глобалним средствима масовног обавјештавања, не *произведе кризна ситуација*.

Тако се, дакле, свакодневица, која, познато је, "живи" и од мноштва искривљених, неутемељених представа које у себи носи, може преобразити и у *идеолошку йолузу за райове*. Ваља, додуше, истаћи да необавијештеност и незаинтересованост америчких грађана за спољну политику не представља основ за манипулисање само зато што је то у вези са потврђивањем начела задовољства у њиховој свакодневици, већ и стога што статус грађанина најмоћније земље доноси и симболичко задовољење. Као што се у унутарамеричким релацијама настоји да покретачи живота и промјена треба да буду они који су "позвани" да предводе, да буду "вође", на исти начин Американци (и врхушка и грађани) себе схватају као позване да предводе свијет. То онда грађанима омогућује задовољство привилегованог учешћа у расподјели највеће моћи на свијету (америчке) и то самом чињеницом да су они грађани баш те земље.

3 Овдје је небитно питање да ли они до тога закључка долазе сами или им у томе "помажу" носиоци или посредници моћи.

Док се код других земаља, посебно европске традиције, у случају спољне опасности као мете угрожавања препознају властита култура, предање, повијест, национални карактер, (историјска) правда и слично, Американци осјећају да им је ратом угрожен начин живота, њихова *усијешна* и *угодна свакодневица*. Ако је оно што повезује људе у заједницу за њих врхунска вриједност - а што у случају рата веома лако постаје "света ствар" - тада се долази до неочекиваног закључка, да је за Американце светиња управо њихов начин живота. Дакле, тамо је свакодневица уздигнута у својеврсну "псеудовјеру", која успјева да трансцендује конфесионалну и вјерску разноликост Американаца. И да их уједини у народолики агрегат са неопходном самосвијешћу која их у случају угрожености (или тек само "угрожености") може брзо хомогенизовати до онога ступња који је потребан да би САД водиле и оправдале неки спољни рат.

Међутим, оно што доноси амерички начин живота, а што није вриједност на којој он почива, али јесте његов најчешћи исход (због чега је, уосталом, тај начин живота тако омиљен - и то не само код Американаца) - јесте *удобносћ*. Све оне вриједности на којима он почива не би биле ни изблиза тако привлачне да нема те удобности. Штавише, приврженост америчких грађана својој држави највећим дијелом не почива на патриотизму који је сам себи сврха, или заједничкој успомени на догађаје из прошлости који грађане повезују у општем духу, већ на прагматичком аранжману: *радићи у држави и за државу да би она враћила сигурношћу, удобношћу и благодосћањем*.⁴ Владајући слој исправно оцјењује да би смањење удобности свакодневног живота у САД изазвао многе унутрашње тешкоће. Међутим, оно што обични грађани Америке, уз веома малобројне изузетке, не разумеју нити схватају, јесте да за своју удобност не треба само да захвале властитом труду и способности, већ и својој држави која спољном политиком успјева да им прибави оне повластице и предности на које не могу да рачунају грађани других земаља.

4 Из тог разлога је свако ко је у стању да овај општи оквир претпостави некој посебној традицији из које потиче уједно и подобан да се од њега "направи" Американац. То се, најчешће несвјесно, препознаје широм свијета и то је разлог што Америка у случају сукоба са било којом земљом има почетну симболичко-пропагандну предност. Наиме, на нивоу представе могуће је стећи утисак да Америка због свог универзализма оличује сам свијет. (О овоме видјети више у: Часлав Д. Копривица, "Једанаести септембар и судбина диригованог глобализма као америчке политике моћи", *Нова српска политичка мисао*, посебно издање бр. 4, 2002, стр. 71-87.)

Удобност америчких грађана је добрим дијелом скопчана са водећим положајем њихове државе у свијету, те са огромним користима која она из тога систематски и плански извучи. Тај положај и са њиме повезане повластице се, опет, могу остварити само захваљујући америчкој политици политичко-економско-војних притисака, санкција, двоструких стандарда и неумјереној, неоправданој и незаконитој употреби војне силе. Да закључимо: амерички начин живота, као подлога америчког "патриотизма", те унутрашње и спољашње снаге САД, не би се могао одржавати без очувања америчке војне премоћи и непрекидне спремности да се употреби војна сила. Та сила се, опет, користи ради одржавања удобности америчких грађана, што је темељ њихове оданости америчком начину живота, односно америчкој држави која се са првим природно-психолошки повезује.⁵

То значи да се један облик моћи (војна) мора одржавати и унапређивати ради очувања другог облика моћи - тј. кохезије између грађана и државе, односно унутрашње функционалности ове друге. Притом је извор другог облика моћи удобност грађана који се опет јављају и као носиоци прве (као војници и војни обвезници). Узрок и смисао оданости грађана држави јесте њена моћ, а оданост се осигурава непрестаном спремношћу да се употреби војна моћ. Природа америчке државе се конституише у облику једне особене "воље за моћ" зато што се за америчке грађане њихово бивствовање одређује као задовољство које им може бити зајамчено само ако њихова држава настави да остварује своју премоћ. Са тог становишта би се могло закључити да америчка врхушка, у крајњој линији, прибјегава спољњем насиљу да би грађани САД могли наставити са угодним, односно, "добрим" животом - схваћеним, наравно, у хедонистичком смислу.

Америчка моћ: сјај и изнуђа

Америка, наиме, већ више од двјеста година фигурише као синоним за обећање бољег, односно доброга живота, што се затим увријежило и у саму традицију "америчког идентите-

5 Амерички патриотизам је јединствен по томе што се добрим дијелом посредује масовном, потрошачком културом, културом уживања или забаве. Тако се заједно са производима поменутих грана америчке индустрије примаоцима/потрошачима испоручује и амерички патриотизам. Јасна порука свега тога јесте да Америка подразумева све малочас поменуто, односно да онај који, вољно или невољно, посеже за одговарајућим производима, то има да захвали не само овом или оном произвођачу, аутору, конструктору, итд, већ уопште моћи Америке, која се тиме дивинизује.

та" - који у овом смислу дјелује не само изнутра, већ и према споља. Зато се у Америци благостање, као можда ни на једном другом простору на свијету, конституише као *легиџимацијски основ* политичке елите, односно структура моћи. Сада је могуће разумјети да се између "америчког народа" и америчке врхушке прећутно, за највећи број Американаца углавном и неосвијешћено, "склапа уговор" који "предвиђа" да народ неће доводити у сумњу (а углавном уопште ни преиспитивати) америчку спољну политику све док се као њен унутрашњеполитички учинак појављује одржавање и умножавање благостања. Не треба, наравно, сметнути са ума да у америчкој политичкој теорији, као и у јавном мнијењу, велику улогу игра и моралистички тип говора. Без обзира на то што и овај момент има своје мјесто у традиционалном наивно-доброхотном америчком саморазумијевању, он већ одавно једва да представља ишта више од излизаног манипулативног артефакта америчких структура моћи које овим путем настоје да дјелују и оправдавајуће и мобилишуће, и то поново: за унутрашње и спољне потребе.

Успјешност у "послу рата" се оцјењује прагматичким мјерилима, па се са америчке стране чини све да у ратовима буде што мање жртава на сопственој, а што више на противничкој страни. Ако би било обратно, онда би амерички грађани своју државу могли оцијенити неуспјешном, а посљедично и ускратити јој вјерност. То значи да су носиоци америчке моћи упућени на далекосежно и прецизно планирање војних сукоба, односно на што већи обим употребе најсавршенијих ратних оруђа, јер само тако могу задржати предност властите војске над другима и спречавати ситуације у којима би њихова војска улазила у равноправан сукоб са другим војскама. Наиме, тада не само да би Американци имали много више жртава (што би за морал њихових војника само по себи било погубно), већ би исход сукоба добрим дијелом зависио од непосредног односа војничких и патриотских врлина супротних страна. Лако би се дало претпоставити какав би могао бити исход ако би се сучелила храброст која се темељи на вишевијековним успоменама и традицијама и храброст која брани угодни "начин живота".

Хилијасџичка црџа америчке џрадиције

Америчка одлука да се настоји на војном сукобу са Ираком, као парадигматичан случај за суштину америчке спољнополитичке доктрине и америчкога разумијевања себе и других, има и своју другу страну. Већ је поменуто да је "света ствар"

америчке нације њихова удобност. Стога се тамо говори и о некаквој "америчкој вјери". Ово представља својврсну "надвјеру" која с једне стране треба да компензује разноликост елемената који улазе у састав америчке нације, док с друге стране у подручје политичкога расуђивања уводи псеудовјерски момент који представља добар основ за хомогенизовање о значајним питањима политике. Неопходни степен сагласности би имао мало изгледа. Кристалисање ове "надвјере" представља сразмјерно успјешно рјешење проблема националног јединства у условима крајње народносно-вјерске разнородности. Ипак, овај савремени изданак хедонистичке псеудовјере има своје коријене у једној посебној религиозној традицији.

Познато је да многи данашњи Американци вјерују да непријатељи, противници или завидљивци изван Америке не воле њихову земљу зато што им завиде на њиховој успјешности. Ту се превиђа да многи од најзначајнијих плодова америчке упоредне премоћи нијесу посљедица побједи у поштеној утакмици, већ су настали управо у условима неравноправности и посезања Америке за средствима која другима или нијесу доступна или нијесу дозвољена (тј. управо од саме Америке). Поред тога, многи Американци су по инерцији вјерске традиције малих протестантских вјерских заједница (које у Европи махом нијесу биле добродошле па и нијесу могле оставити дубљи траг) спремни да вјерују да је успјешност у свакодневном животу, посљедица божје наклоности (односно богоугодности онога који је успјешан) и када је ријеч о појединцима и када је ријеч о државама или народима. Отуда се непрестано говори о Америци као о "благословеној земљи".⁶ Полазећи од таквога стајалишта није тешко направити корак даље и сматрати да они који завиде Америци не само да не уживају божју милост, већ својом завишћу и нападима на Америку мрзе и угрожавају "божје дјело" - тј. нешто што је свето. Тако се представа из религиозне сфере преноси и у подручје дневне политике и међународних односа и то тако да борба Америке против њених непријатеља представља борбу добра и зла (својевремено је осамдесетих година, у вријеме хладног рата, избачена крилатица о СССР као "царству зла").

6 Слично се и у арапским земљама богатим нафтом сматра да та чињеница представља знак посебне божанске наклоности. Вјероватно није случајно да су неке од њих, прије свега конзервативне, у идеолошком смислу веома блиске радикалним исламским елементима од којих се неки баве и тероризмом. Наиме, и овдје се прави копча између осјећања повлашћености код божанске силе и "права" на употребу војне силе или макар неки вид "оностране" подршке политичком насиљу.

Сада се може објаснити како може ризиковати онај који има такво благостање какво имају Американци. Прво, по овоме, оно што је стечено задобијено је захваљујући божјој наклоности (а не само због властитог труда), па се може очекивати да ће и након могућих сукоба са непријатељима (макар то била и права катастрофа), Америка успјети да се подигне - јер ће и даље имати божју милост. Друго, борба коју Американци воде (за Америку) има и трансцендентно оправдање, представља "свету ствар" која је вриједна сваког ризика. И заиста, нигдје као у Америци нијесу биле тако активне вјерске заједнице код којих је била изражена свијест о близини доласка Антихриста, Судњега дана, "краја времена" и коначне катастрофе која треба да буде почетак нечег бољег, а не потпуни крај. За њих је особена не само изразита апокалиптична свијест, већ и способност да се таква будућност интелектуално оправда и психолошки прихвати. Све ово би, међутим, била ствар сопствене, донекле и оживјеле прошлости, кад америчка цивилизација не би успјевала да у сфери производње друштвене свијести очува ову традицију и чак да је преноси грађанима оних културних поднебаља у којима таква традиција не постоји.

У условима постојања такве традиције структурама моћи није тешко да се у народу, чији колективни менталитет допушта разне облике манипулација, хилијастичка традиција на коју се природно ствара стереотип о изузетности, (који такође потиче од поменутих вјерских заједница), пробуде она осјећања која могу одговарати текућим интересима елите. Отуда и представе да народ мора бити спреман на жртве зато што је Америка суочена са многим непријатељима који хоће да је униште и који рат чине неизбјежним, док елита мисли да Америка мора ићи у рат да би задржала своју водећу улогу а тиме и вјерност својих грађана, што у крајњој линији значи да се морају жртвовати животи неких грађана да би осталима и даље било удобно, и да би и даље били вјерни Америци. *Дакле, Америка живи у благодостињу захваљујући томе што живи и своје грађане - а не само стога што лишава њихове животице .*

У земљи чија традиција меша и недовољно разликује земаљске и небеске ствари (довољно је сјетити се неких реминисценција садашњег председника САД Џорџа В. Буша о "божјој вољи" која га је довела на мјесто председника) у којој се властита земља сматра браниоцем добра и божје ствари од угрожавања "снага" зла, да се не само психолошки доживљај опасности потенцира, већ се заправо, највећим дијелом прећутно, а мо-

жда и несвјесно, полази од тога да је рат одавно *већ и зајочео*.⁷ Тиме се, не тек начелно, већ и на равни доживљаја мистификује разликовање мира и рата, јер се америчко потпиривање и директно изазивање спољних сукоба доживљава као неизбјежни "превентивни" одговор на "нападе" и тек као прелаз у једну другу фазу рата, а не као прелаз из стања мира у стање рата.

Спремност америчког врха да хладнокрвно уђе у разраде разних катастрофичних сценарија у међународним односима, можда се не би могла објаснити искључиво бригом за сигурност својих грађана. Ова брига, уосталом, како видимо на ирачком примјеру, може бити и контрапродуктивна. Утисак је да и америчко дјелање у међународним односима у знатној мјери поспјешује такве сценарије, односно увећава вјероватноћу њиховог остваривања. Може бити да је на некој културно-подсвјесној равни, управо због постојања овакве вјерске традиције, сценарио опште катастрофе нешто што би Американци, посебно њихове вође, могли много лакше прихватити него остале земље из европског културног круга.⁸ Уосталом, није искључено да и у оваквим размишљањима Американци рачунају да би они имали најмање штете, односно да би у случају опште катаклизме највише изгледа за преживљавање имали они (или макар неки дио њих). Са становишта прагматичког рачуна то је у тим условима најоптималније, тако да се катастрофични хиљадам и калкулативни прагматизам не морају међусобно искључивати.

Није тешко замислити сурову рачуницу цинично-прагматичког ума, који би, прецењујући опасности са којима је Америка суочена, могао доћи до закључка да су велике жртве неизбјежне. Тада би се, опет, са њихове стране "нешто морало учинити" да би се ствар донекле предуприједила или ублажила. Наиме, допуштено је направити чак и сценарио по којем би, поред

7 Та свијест о сталном рату између добра и зла на земљи је веома изражена код протестантских фундаменталистичких секти. Занимљиво је да су након напада од 11. септембра 2001. Американци непрестано понављали да су у рату. Након што је прошао први талас реакција на напад постало је јасно да то није било смишљено само ради "подизања морала" народа и јачања солидарности, а послије рата против Авганистана и усред припрема за рат против Ирака, постало је јасно да Американци заиста имају потешкоћа са разликовањем стања рата од стања мира. Уосталом, то је вјероватно могуће и усљед стопедесетгодишњег изостанка искуства стварног рата на својем тлу.

8 Утолико се може рећи да се Европа налази уклијештена између отворено антирационалног неевропског фундаментализма (исламизам) и квазиевропског, у својој екстремној рационалности ирационалног криптофундаментализма (агресивна варијанта месијанистичког американизма).

осталих, требало да умру милиони Американаца. Али тако да Америка ипак има више користи него штете, или да макар има мање штете него остали - што би се психолошки могло примити и као властита, макар и пирова побједа. На примјер, ради нафте, која обезбјеђује новац и удобност, као квинтесенцију америчког начина живота, може бити дозвољено жртвовати животе једнога дијела Американаца да би они који преживе могли да наставе да живе као и до сада - или можда још и боље.

Сада је могућно и додатно расвијетлити везу између "хладно-рационалног" прагматизма и "безумног" хилијазма. Ипак, прије тога је неопходно једно културно-повијесно разјашњење које би требало да обухвати и шири склоп америчког повијесног идентитета. Прије свега, фундаменталистичке хришћанске секте, за које смо везали поменути хилијазам, собом су донијеле и културу рада, одрицања и једнога, да кажемо, "спартанског" начина живота, што, очигледно, стоји у раскораку са у Америци већ одавно превладалом културом хедонизма. Како је већ наглашено, свој стреловити успон у двадесетом столећу САД дугују предоци о обећању успјеха, започињања бољег, срећнијег и удобнијег живота, што се милионима усељеника и испуњавало. Отада, а посебно најездом (америчке) масовне културе која је, служећи као идеолошко средство (изнутра и према споља) вишеструко потврђивала и преносила начело задовољства, то начело је почело потискивати принцип уздржаности, скромности и одрицања, тако да се може рећи да данас кулминира у својој превази. На другом мјесту прагматички принципи, афирмисани у другој половини 19. столећа (у индустријској ери послје принципа одрицања, али прије начела задовољства), јавља се као врхунско, метаначело вођења унутрашњих и спољних послова. Прагматички ум затим обухвата и два поменута начела узимајући их као предмет својег прорачуна у сврху постизања практичних циљева. Уколико, пак, у стварности начело задовољства односи превагу над начелом одрицања, онда ће, сходно томе, и у прорачунима прагматичкога разума добити значајнију улогу.

Ако се циљевима обезбјеђивања благостања становништва безусловно жели подредити баш све, кад *екстремни* и *безусловни* хедонистички усмјерени прагматизам постане врховно руководно начело дјеловања у спољним и унутрашњим пословима, тада његова безусловност, стално и грозничаво тражење погодности и добитка за себе, мора имати далекосежне посљедице. Да би се такво начело могло потврђивати и спроводити, руководећи слој Америке мора бити спреман и на

ризике који могу довести у опасност и оне због чијег (материјалног) добра је смишљена политика прагматизма - своје грађане. Умјесто да у суочавању са озбиљним угрожавањем своје земље покаже спремност на разумно "попуштање", америчка врхушка упркос свему упада у замке конспиративног расуђивања по којем се пут који носи највише опасности, а који у крајњој линији извире из императива поспјешивања благостања, чини јединим могућним.⁹ Тај "рационални" увид, још једном истичемо, остаје у парадоксалној сагласности са протестантско-фундаменталистичком перцепцијом која има дубоко утемељење у Америци. Показује се, коначно, да се неумјерени, екстремни прагматизам дијалектички мора преокренути у своју супротност. Та унутрашња дијалектика прагматизма долази у америчкој безбједносној стратегији која, у настојању да у што већој мјери предуприједи могуће ризике за америчке грађане и америчке интересе (широм свијета) тј. излажући војном притиску тзв. "отпадничке режиме" (а то су они код којих САД немају довољно јаке полуге утицаја), долази у опасност да своју сразмјерну безбједност преокрене у акутну несигурност.

Истини за вољу, Америка је у не тако давној прошлости имала и спољнополитичке епизоде које су се могле тумачити у кључу сагласности са идеалима моралног максимализма - што је, опет, одговарало радикално-фундаменталистичком вјерском свјетоназору првих бијелих насељеника Америке.¹⁰ Ипак, најкасније од почетка осамдесетих година прошлога стољећа почињу се уочавати трендови заостајања Америке за неким другим великим земљама, и то по читавом низу параметара моћи¹¹, што је одржање водеће позиције у свијету чинило све тежим. Зато су и технике очувања преимућства морале бивати све мање суптилне, односно све насилније. Са таквим трендом било је све теже помирити прагматизам и "идеализам", па је

⁹ Треба се сјетити Кенедијевога говора у вријеме кубанске кризе када је рекао да је Америка спремна на нуклеарни рат. Значајно је уочити чињеницу да не само да се Американци ни у међувремену нијесу ослободили својеврсне "опсесије Судњег дана", већ и да је она, изворно својствена екстремном крилу протестантског фундаментализма, и да успјешно посредује и оним грађанима САД који припадају некој другој вјерско-културној традицији.

¹⁰ Истина, ни у таквим приликама Америка вјероватно није поступала без неког прорачуна и неке стварне користи. Тако би се, заправо, смјело утврдити да је њена спољња политика бивала најуспјешнија онда када је успијевала да стоји "прагматизам" и морални "идеализам" - сјетимо се, на примјер, епизоде са ваздушним мостом према Западном Берлину.

¹¹ Видјети у: Пол Кенеди, *Усјон и пад великих сила. Економска промена и рајдовање од 1500. до 2000. године*, Подгорица 1999, стр. 370/71, 585/86.

утолико и права природа америчке спољне политике морала постајати све прозирнија, а због тога и све непривлачнија.

Ајорије америчких спољнополитичких официја

Остваривање и потврђивање америчке водеће улоге у свијету јесте императив америчке спољне политике који је дубоко укоријењен у унутарамеричке односе и прилике. Одржавати свијет у стању неравнотеже, а друге земље држати у стању неравноправности (давањем себи неупоредиво веће "права"), могуће је прије свега захваљујући војно-економској премоћи. У ситуацији у којој је производња рата генератор америчке моћи, а његов извоз најуспјешнија америчка "привредна" грана, од суштинске је важности да се и у тој "виталној" спољашњој активности Америке (тј. уништавању тиђе "живе силе" и материјалних добара) одржи неравнотежа, тј. да САД остану најуспјешнија земља на свјетском "тржишту вођења ратова". То је опет могуће ако се технолошко-кибернетском доминацијом успешно избегава да исход ратова зависи од ратничке врлине америчкога војника, који увијек ратује прије свега ради "одбране" америчког начина живота, а то ће рећи ради одбране властите удобности. Као таквом, њему у крајњој линији мора из основа бити непривлачност (властити) смртни исход, јер га то коначно лишава уживања у предностима "америчког начина живота". У томе лежи још један парадокс: ако је "света ствар" једне нације оно за шта су многи њени припадници спремни да се жртвују, код Американаца је, у недостатку неке друге конкретне и свеобухватно-уједињујуће традиције, светиња само то *како се живи и да се добро живи*. Међутим, садржај те светиње стоји у противречности са њеном формом, јер сам њен садржај (живот) искључује пут и средства њеног остваривања (спремност на жртву).

Уколико је одржавање водеће улоге у свијету кључни амерички државни интерес и уколико је вођење рата, односно војна надмоћ главно средство у остварењу тог циља, онда се показује да је амерички витални интерес да спријечи било кога да јој се по својој војној снази приближи, јер би то Америку могло ограничити а можда и посве спријечити да води једну спољну политику коју и надаље жели водити.¹²

12 То је крајем 2002. и званично објављено као дио (нове - ?) америчке војне доктрине. Наиме, САД ће, свакако војно, спријечити свакога ко покуша да им се приближи по војној моћи. Притом није речено да ли ће у одмјеравању оправданости такве одлуке бити битно да ли та земља војно пријети Америци или не. По свему судећи, то питање за оне који прокламују такве доктрине и није много важно, јер се већ сама чињеница да се неко примакао Америци у ономе

Америка се након краја хладног рата налази пред судбинским избором. Или да за себе осигура најбољи положај међу свјетским државама (што би требало да прибави лојалност грађана према држави) или да се изложи опасности унутрашњег расула, и масовног пада лојалности због неспособности државе да грађанима осигура могућност да наставе са удобним животом. Уколико Америка изгуби повластице и упоредне предности које сада има, а у утакмици са другим земљама и њиховим економијама остане ослоњена само на оно што сматра да јој "природно" припада, онда ће она неизбјечно западати у све већу кризу.

Разлог за то је природа "америчке вјере" у "амерички начин живота" коју у крајњој линији почива на успјешности, удобности и хедонизму. Стабилност Америке зависи од њене способности да на сваки начин (па и средствима која изазивају растући отпор осталих земаља) одржи своју водећу улогу у свијету. То значи да њена сразмјерна стабилност зависи од њене способности да и даље осигурава простор за непринципијелно, односно привилеговано дјеловање у међународним односима. Уопштено гледано, земља која је животно заинтересована за остваривање оваквог пројекта, без обзира на сву своју тренутну премоћ, може се сматрати иманентно и структурно нестабилном. Пошто је то тако и пошто САД од својих грађана у највећем броју случајева не би смјеле очекивати онакву врсту оданости и припадања какве има у многим европским и азијским земљама, то је опстанак Америке *као* Америке (дакле као успјешне и привлачне земље која људима пружа могућности којих нема на другим мјестима) везан за одржавање њене водеће улоге. Цијели смисао америчке спољне политике јесте грчевити напор да се задрже предности у односу на друге, јер би у ситуацији "равноправности" Америка изгубила оно што је за грађане других земаља чини привлачном, а за своје грађане незамјенљивом.¹³

што је за њену моћ и успјешност најзначајније, сматра угрожавањем Америке, пошто јој такав развој догађаја потенцијално може сузити поље неограниченог спровођења сопствене воље. Није, дакле, ријеч о томе да ли се Америци директно пријети, односно да ли постоје јасне назнаке да ће у будућности тога бити. Сама чињеница да неко доводи у питање амерички монопол у војној моћи прећућна је као угрожавање Америке, јер то да Америка није војно премоћна, у непосредној перспективи може значити да Америка престаје бити Америка, да је угрожен "амерички начин живота" .

13 Стога захтјеви других, великих или малих земаља за равноправношћу морају иритирати предводнике Америке. И то не само због увјерења у властиту посебност која даје већа права него другима (што већ само по себи искључује равноправност), већ и зато што би у случају досљедног остварења начела равноправности америчка моћ и успјешност били ограничени.

Дакле, Америка противречја и недовршеност свог идентитета мора надокнађивати задобијањем и одржавањем водеће улоге у свијету по сваку цијену.¹⁴ Тако се коначно показује да *разлоз и повод америчке сиолне снаге јесте њена унутрашња слабост*, која се, истина, не може видјети онда када Америци добро иде, односно када, махом посредством своје војно-технолошке надмоћи, успијева да задржи надмоћ у свијету. Док год свијет "предводи" див који је на климавим ногама, који своје унутрашње кризе мора преокретати у спољашње које ће опет сам све "рјешавати" и тако налазити рјешења за своје унутрашње кризе, дотле ће и сам свијет бити на климавим ногама, односно зависити од америчких унутрашњих прилика, односно од самовоље, себичности и кратковидости америчке елите.

РЕЗИМЕ

Намјера овога чланка је да, узимајући за повод амерички рат против Ирака 2003. године, истражи структурне везе између унутрашњих одредбених начела и константи америчке спољне политике, а све то у тијесној вези са унутарамеричким вредностима и констелацијама. Као најкарактеристичнија противречност у том смислу препознаје се напетост или расцеп између прагматичког разума и хилијастичне свијести, чији се трагови, без сумње, могу препознати у стилу расуђивања и доношења одлука америчке елите. Такође смо узели у обзир и друге двије значајне одлике америчког идентитета - морални идеализам и културу одрицања и уздржаности, насупрот хедонизму, показујући дијелом и структурно-повијесну генезу њихове подређене улоге у односу на напред поменута начела. Као главна теза наше расправе кристалише се став, да је амерички врх " принуђен " да води агресивну и непринципијелну спољну политику да би потврђивао и ширио базу унутрашњег легитимитета, који добрим дијелом почива на императиву осигуравања угодне свакодневице америчким грађанима.

14 Шта у овом смислу разликује Канаду и Аустралију од САД? Тамо не постоји обоготворење властитог начина живота и властите земље, односно не постоји увјерење да је тренутно благостање знак посебне божје милости. Наравно, ни тамо не може бити оне врсте патриотизма који постоји у Европи, већ је такође на дјелу нека врста *прагматичког патриотизма* - док нам је добро, дотле смо одани држави. Осим тога, те двије државе имају велико пространство, а мало становништва, тако да им је лакше да обезбиједи благостање и без тражења за себе посебних, неоправданих повластица.

Кључне ријечи: *хилијазам, праџмајизам, интервенционизам, морални идеализам, вјерски фундаментализам.*

SUMMARY

The intention of the article is to investigate, taking as a reason the American war against Iraq in 2003, structural connections between interior regulation policy, and all this in close ties with American internal securities and constellations. As the most characteristic contradiction in that sense is recognized the tension or division between pragmatic intellect and hiliastic consciousness, whose trails, doubtlessly, are able to be recognized in a style of American elite incompetent and making decisions. We have also taken in consideration the other two important characteristics of American identity - moral idealism and culture negation and restraint, contrary of hedonism, partly showing also the structural-historical genesis of their sub-ordinal roles in regard to forward mentioned principles. As main thesis of our discussion has been crystalized the position that American summit "has been forced" to lead aggressive and unprincipled foreign policy to confirm and widen internal legitimacy basis, which has mostly been begun on imperative of American citizens everyday event comfortable assurance.

Key words: *hiliasm, pragmatism, interventionism, moral idealism, religion fundamentalism.*